

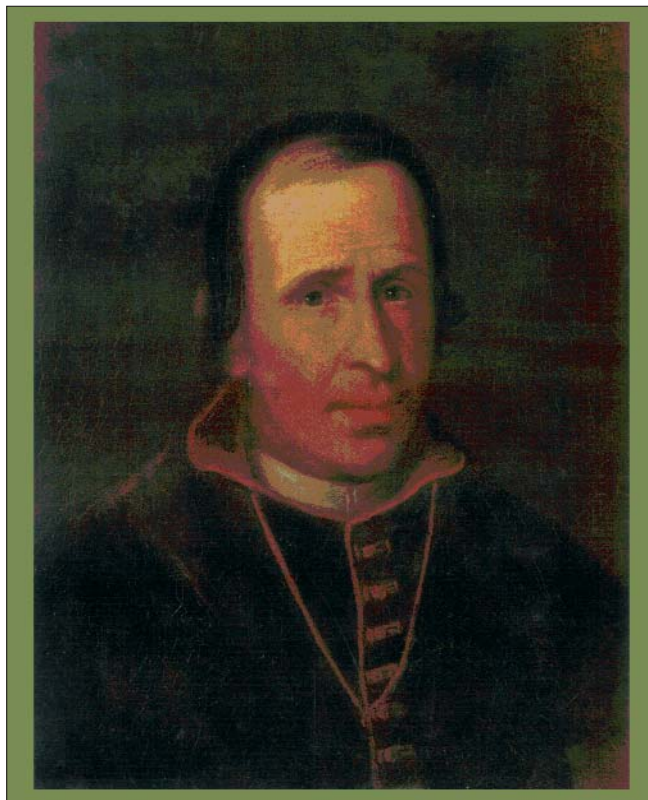
El bisbe Climent i el compromís per la nostra llengua

MARC ANTONI ADELL I VIOLANT ESTREDER (Universitat de València)

En 2006 s'ha esdevingut la commemoració del III centenari del naixement (1706) de l'il·lustre bisbe Josep Climent i Avinent. Sobre ell es feren actes acadèmics i culturals a Barcelona –on regí la diòcesi des de 1766 fins a 1775–, a València –on fou canonge i catedràtic de filosofia– i a Castelló –on nasqué i on es retirà, dimití de Barcelona, fins a 1781, any de la seua mort–. S'ha d'agrair el fet que col·laboressin en aquests actes les universitats de Barcelona, de València i de Castelló (la Jaume I) i també la Facultat de Teologia de Catalunya. No cal dir que, de les diferents intervencions i ponències, resta palesa la forta personalitat del nostre personatge, la seua inquietud intel·lectual, el seu europeisme, la seua empremta renovadora i el seu coratge a enfrontar-se als «grans» –a ministres i fins i tot al rei Carles III– i al mateix Climent XIV (aleshores papa) per a defensar els «menuts» en les causes que considerava justes, i la seua sensibilitat per la llengua i el país. Per a més informació, podeu consultar <<http://www.bisbeclement.uji.es>>.

Tanmateix, amb allò que no comptàvem, en recercar Josep Climent per la xarxa, era en el fet de trobar una referència explícita al nostre personatge, en el document «Situació sociolingüística de la llengua catalana a l'inici del segle XVIII», en el web d'Esquerra Republicana de Catalunya | secció local de Sentmenat, on podem llegir:

... Sobre la situació sociolingüística de la llengua catalana a Catalunya, ens en pot donar també opinió el bisbe Climent, de Barcelona, que en 1770 informà: «Veo que en casi todas las Iglesias de mi Obispado y de este Principado se predica en lengua catalana o lemosina: en ella se enseña y aprende la doctrina

Climent. Quadre propietat dels marquesos d'Alfarràs

Cristiana y se rezan las oraciones...» I Climent encara afegeix: «... Y como todos sus Naturales hablan esta lengua, y no son muchos los del Pueblo que perfectamente entienden otra, comprendo que no es justo ni posible hacer una novedad. Y no deve atribuirse mi dictamen a preocupación o pasión a una lengua, que es la vulgar de mi Patria: pues todos saben que los Ilustrisimos Prelados de esta Provincia, que ni son Catalanes ni Valencianos, no solo consienten que se predique, y se enseñe la doctrina Christiana en esta lengua, sino que lo mandan en sus Pastorales y Decretos de Visita...» (Tort, 1978, p. 198).

És cert que el text de Climent –com altres de què farem esment en la defensa que fa del català– el trobem escrit en castellà, i això pot semblar contradictori. No podem oblidar, però, la inèrcia dels intel·lectuals del moment –els «il·lustrats»–, d'expressar-se en la llengua «oficialitzada» pels Borbons. En qualsevol cas, el nostre bisbe, en

arribar a Barcelona –observador atent, com era–, recuperà la sensibilitat (que no havia perdut mai) envers la llengua, en palesar com era d'ús habitual entre la gent, malgrat la implantació del castellà pel centralisme més ferotge de la monarquia borbònica. I tot això, en un nou context polític, on apareixien –com diu Balcells (1980, p. 110)– «... les contradiccions en què es debaté, en el segle XVIII, la cultura d'un país vençut». I una mostra molt evident d'aquelles contradiccions i d'aquella prostració fou el progressiu abandonament de la que havia estat llengua oficial –en paraules del mateix Climent–: «... que entonces era la lengua de nuestra Corte, se hizo lengua verdaderamente universal...» (Tort, ib., p. 12). Efectivament, Sanchis Guarner (2001, p. 27) també atribueix

la davallada de la nostra llengua al fet que «... l'idioma dels valencians, catalans i mallorquins ja no tenia cort reial...». I encara hi afegeix: «... llavors les classes cultes començaren a abandonar la llengua vernacle, la qual quedà relegada a l'estament popular i foren adoptades, com a llengües de cultura, solament el castellà i el llatí...» (Sanchis Guarner, ib., p. 28).

I ja abans de la data esmentada (1770), en el sermó que Climent pronuncià en la catedral, arran de la seua entrada oficial a la diòcesi, el 14 de desembre de 1766, lloà els barcelonins i els catalans en general. I, tot i que en castellà –reminiscència del posat il·lustrat del moment–, demana de ser tingut com a català i diu: «... Que, si bien se mira, Valencia puede considerarse colonia de Catalunya, porque casi todos los valencianos son catalanes en el origen y con corta diferencia iguales son las costumbres y la lengua...» (Tort, ib., p. 196). Justament, aquesta última

afirmació esdevé la primera declaració pública i solemne de la unitat de la llengua, feta –a més– per un valencià.

El cas és que, en el decurs de la seua estada a Barcelona (1766-1775), Climent feia ús sovint del català –oralment i per escrit–, com en el cas de l'edicte de creació de deu escoles a la ciutat, quan s'adreçava als seus diocesans dient-los: «... Coneixent que lo be de la Iglesia y del Estat, principalmente dependeix de la racional christiana educació de la juventud, estam persuadits, que no hi han establiments més útils, ni més necessaris que los de las Escuelas públicas...» (Edicte del Ilm. Sr... per fer saber lo establiment de escolas públicas...). I aquesta sensibilitat i aquesta pràctica de Climent sembla que eren conegudes públicament, com ho palesa la carta que un eclesiàstic –Albert Madriguera– adreçava a Climent, l'any de la seua incorporació a la diòcesi i des de Manresa, dient: «He escrit ab idioma català, per saber que és gust de V.S.I...» (Tort, *ib.*, p. 196). I, així, les pastorals les escrigué, habitualment, en la nostra llengua, i quan hagué de fer-ho obligadament en castellà per imposició reial, arran de la pragmàtica de 1768, era corrent que apareguren les dues versions: català i castellà. Aleshores, la versió catalana tenia prelación, i Climent la signava en primer lloc. I pel que fa als llibres de la visita pastoral, fins al moment redactats en llatí, Climent començà a dictar-los en català.

Això mateix ho abona Formentín (1975, p. 354) quan explica que Climent «... también publicó en este idioma –català– muchas pastorales y documentos análogos...» i afegeix que «... no abandonó nunca el uso del catalán, a pesar de la castellanización impuesta por los Borbones...» (Formentín, *ib.*). I Bonet i Baltà, en la introducció que fa a l'obra de Tort, no s'està d'afirmar que Climent «... manifestó una adhesió fonamental al fet català i a la seva llengua com a base de la seva nacionalitat...», orientada, especialment, cap a l'acció pastoral. I encara afegeix que aquell interès l'abocà vers «... la restauració i enaltiment dels elements bàsics del nostre fet autòcton» (Tort, *ib.*, XV).

Climent en el Paraninf de la Universitat de València

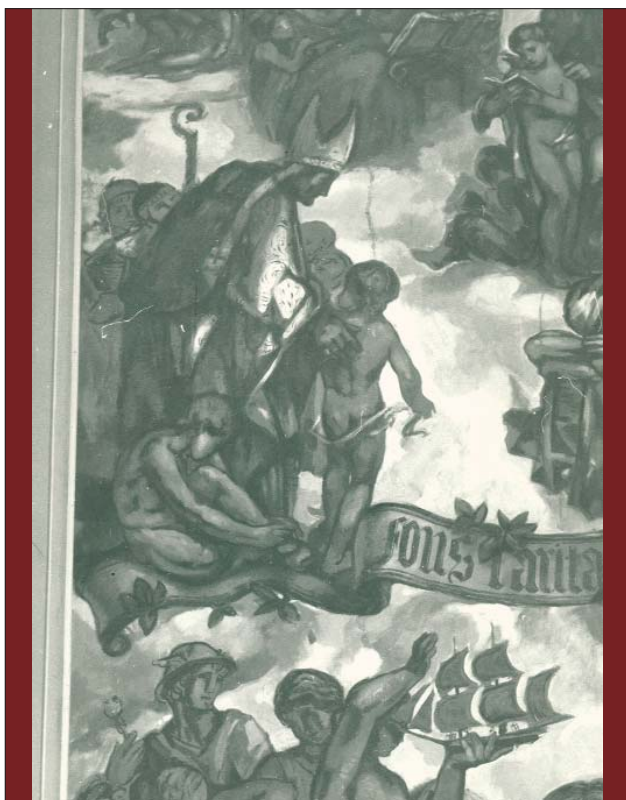
Això no obstant, la figura de Climent apareix envoltada d'una certa polèmica desfermada pels qui li formulen fortes crítiques, com Colón i Soberanas (1986, p. 128), quan l'acusen de «pedagog eliminador del català, en l'ensenyament eclesiàstic de Barcelona...» o Pitarch (2001, p. 210), quan, en referir-se al «nivell de castellanització gairebé absolut» que havia assolit l'oratoría sagrada, afegeix: «al qual contribuí fins i tot el canonge Josep Climent, futur bisbe de Barcelona». No és del tot cert, però, això que diuen. Perquè, posar només l'èmfasi en el fet que Climent manà de confegir una *Gramática castellana* –la de Salvador Puig– per adoptar-la al seu seminari i no concedir-li cap bona intenció en aquella i altres iniciatives, s'avé malament fins i tot amb l'opinió de Moreu Rey (1966, p. 16), que destaca la protecció i amistat que el bisbe dispensà a Josep Pau Ballot, autor de la primera gramàtica catalana moderna –*Gramática i Apologia de la*

Llengua Catalana (1814)–. És més, la *Gramática castellana* de Salvador Puig fou realment un text escolar català-castellà, certament per a afavorir el coneixement del castellà als catalanoparlants i preparar-los per a l'estudi del llatí. I val a dir que, pedagògicament i lingüísticament, fou un encert en quant fixava i normativitzava el català oral, molt dispers i corromput alhora. I en aquesta mateixa línia d'afavoriment de la conservació i depuració del català hi ha el projecte –finalment no reeixit en vida del bisbe– apadrinat per Climent, de confeccionar un *Diccionari*, comanda que féu ell mateix a l'Academia de Buenas Letras de Barcelona, com Mirreia Campabadal documenta. Balcells també ho expressa (*ib.*, p. 43) quan diu que el *Diccionari* «... Esteve-Bellvitges-Juglà (1803-1805)... deu el seu origen a l'encàrrec del bisbe Climent a l'Acadèmia de Bones Lletres (1769)...» «... Al respecte, les fitxes de mots catalans, que el seu secretari Fèlix Amat aplegava curosament –amb la complaença de Climent– i que completaria essent canonge a Tarragona, foren un fons valuósíssim per aquell projecte de *Diccionari* que no es publicaria fins a 1803, gràcies precisament a la intervenció directa del deixeble de Climent, l'aleshores arquebisbe Fèlix Amat» (Tort, *ib.*, XVI).

Tampoc no es pot oblidar l'impuls que donà a la publicació de catecismes i llibres en català –per a les escoles que ell havia fundat a Barcelona–; els consells que donava als estudiants del seminari per a fer la catequesi en català, les tertúlies de la sobretaula del bisbe, on –entre altres ocupacions– hi havia la de recercar mots catalans en perill de desús. No li escauen, doncs, les afirmacions de descrèdit de Colón i Soberanas o de Pitarch. Moran (2004), més possibilista, diu: «... Potser és exagerat de considerar servil el bisbe Climent pel fet que, obeint les disposicions reials, va haver d'introduir el castellà al Seminari...» I encara afegeix: «Però, al capdavant, això no implicava, com ara, l'abandó de la llengua pròpia...» I, per palesar-ho, recull i transcriu una de les últimes intervencions públiques de Climent –la benedicció del cementeri nou, el 10 de

març de 1775–, que «fou pronunciat en català i imprès per a major difusió...» (Moran, 2004, p. 192). Al capdavall, si bé la salutació de benvinguda a la catedral, tot just nomenat bisbe de Barcelona, fou en castellà, el comiat dels seus diocesans –ja dimitit per la pressió de la Cort– fou una emotiva prèdica, íntegrament en català, pronunciada en la necròpolis de Poble Nou. No cal dir que hi ha un senyal evident de la progressiva recuperació que Climent féu de la llengua dels catalans, que era també la seua, i de la ferma adhesió que hi mostrà al llarg de la curta estada a Barcelona com a bisbe.

Complementàriament a la sensibilitat per la llengua, Climent mostrà una gens amagada identificació amb els territoris de l'antiga Corona d'Aragó. Al respecte, Llidó explica com Climent defensava que «... la Junta de Barcelona la dirijan políticos de la Corona de Aragón; concretamente pide a Roda –aleshores Secretario de Gracia y Justicia– que nombre al castellanense Sisternes y cese al castellano Rodríguez...». I és que, en paraules del mateix Climent a Roda, el tal Rodríguez «... es enemigo no solo de los catalanes, sino de los Reynos de la Corona de Aragón... de suerte que, corriendo por su mano los expedientes de nuestra Patria, tendran mal éxito...» (Llidó, 1978, p. 387). I encara es dolia Climent a Roda quan s'exclama: «... si no se hubiera trocado la suerte... a los Reynos de la Corona de Aragón...» (ib.) Més encara, Callahan afirma que «... la importante hoja de servicios de Climent, a la cabeza de su diócesis, no le salvó de la cólera de Madrid –llegiu Campomanes– cuando cayó bajo la sospecha de apoyar las aspiraciones separatistas de Cataluña» (Callahan, 1989, p. 13). Això es palesà arran de la posició pacificadora de Climent, en el motí de quintes de 1773 (Tort, ib., p. 348ss).

Climent en un mural de l'Ajuntament de Castelló

Per això, alguns abonem que Climent fou un home compromès amb la seua fe i amb els afanys temporals dels seus conciutadans i que aquell compromís el portava a defensar el que creia just fins allà on, quan i com podia. És clar que el moll de l'os es troba en el fet que el context històric no afavoria, aleshores, precisament, dissidències envers un pensament que ja s'albirava com a únic. Bonet i Baltà en ponderar l'acció de Climent parla dels «... moments difícils en què Carlos III promulgava les seues Reials Cèdules...» (Tort, ib., XV). Així, doncs, l'anàlisi de les actituds lingüístiques de Climent cal fer-lo tenint molt en compte els condicionaments d'un context oficialista i castellanitzant. Perquè la qüestió de la llengua no es pot abordar descontextualitzada de les coordenades que conformen la dinàmica sociopolítica del moment, on l'economia, l'ensenyament, la vida cultural i les relacions socials defineixen i condicionen els usos lingüístics. Així, doncs, una tasca afavoridora –com aquesta de Climent– d'un tarannà humà i humanitzador global, en el si de la societat que l'envoltava, ja és –ho pensem molta gent– un posicionament clarament positiu envers la llengua pròpia, la cultura i el pensament del país. ♦

Bibliografia

- ADELL i CUEVA, M. A. (1983), «El bisbe Climent i la nostra llengua», *Saó*, 67, València, pp. 14-15.
- BALCELLS, A., coord. (1980), *Història dels Països Catalans. De 1714 a 1975*, EDHASA, Barcelona.
- BONET I BALTÀ, J. (1984), *L'església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CALLAHAN, W. (1989), *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*.
- CAMPABADAL i BERTRAN, M. (2005), *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, en el segle XVIII: l'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*, Tesi doctoral, Barcelona.
- CLIMENT (1788), *Obras completas*, Imprenta Real, Madrid, 133. A.M.C., *Papers de Climent: Edicte del Ilm. Sr... per fer saber lo establiment de escolas públicas...*
- GERMÀ COLÓN i AMADEU-J. SOBERANAS (1986), *Panorama de la lexicografia. De les gloses a Pompeu Fabra*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- ESTREDA I ORTÍ, V. (2006), «Perivivència de la figura del bisbe Climent, al llarg del temps: una aproximació mitjançant l'ús de les noves tecnologies (internet)», *Comunicació al III centenari del naixement del bisbe Climent*.
- FORMENTÍN, J. (1975), «Pensamiento pedagógico de la ilustración española», en *Escritos del Vedat*, 5, pp. 346-394, Torrent.
- LLIDÓ I HERRERO, J. (1978), «J. Climent, filojansenismo y regalismo en la España de Carlos III...», *Anales Valencinos*, 8, pp. 355-418.
- MESTRE, A. (1971), «Interés per la llengua 'llemosina' entre els amics de Mayans i Siscar», *Primer Congreso de Historia del País Valenciano III*, València.
- MESTRE, A. (1988), «La Il·lustració», *Gran Enciclopèdia Catalana*, 13, 39, Barcelona.
- MORANT i OCERINJAUREGUI, J. (2004), «El bisbe Josep Climent i Avinent i la llengua catalana», a *Estudis d'història de la llengua catalana*, Abadia de Montserrat, Barcelona.
- MOREU-REY, E. (1966), *El pensament il·lustrat a Catalunya*, Edicions 62, Barcelona.
- MOREU-REY, E. (1988), «Alguns aspectes problemàtics de la Il·lustració», *Segon Congrés d'Història Moderna de Catalunya, II*, Barcelona.
- MOREU-REY, E. (1988), «Josep Climent i Avinent», dins *Gran Enciclopèdia Catalana*, 7, 374, Barcelona.
- PITARCH I ALMELA, V. (2001), *Llengua i Església durant el barroc valencià*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Biblioteca Sanchis Guarner, Abadia de Montserrat, València-Barcelona.
- TORT MITJANS, F. (1978), *El obispo de Barcelona, Josep Climent i Avinent*, Balmes, Barcelona.